

Akad., prof. dr. France Bernik

O NAPREDKU IN KAKOVOSTI

Tema letošnjega posvetovanja Društva ekonomistov Dolenjske in Bele krajine Učinkovito povezovanje našega gospodarstva in drugih delov naše družbe kot pot k uspešnosti, napredku, mojstrstvu in odličnosti ni enosmerna, kot se morda zdi, in ni v nasprotju s splošno težnjo našega gospodarstva in države, da se pridruži evropskim integracijam, zlasti Evropski zvezi, ki je zaenkrat bolj gospodarska in politična skupnost kot vsestranska, celostna povezava držav. Predvsem pa tema ni v nasprotju z načelom prostega pretoka kapitala, z združevanjem nacionalnih gospodarstev, kolikor tako združevanje pomeni tudi krepitev posameznih gospodarstev, ne samo njihove skupnosti. Namen posvetovanja je odgovoriti na vprašanje, kako pripraviti slovensko gospodarstvo za prihodnost, kako doseči, da postane bolj konsistentno, bolj čvrsto. Ta cilj je po predpostavljajanju organizatorjev posveta dosegljiv samo z večjo povezanostjo gospodarstva z drugimi deli naše družbe, z njegovo organsko umestitvijo v našo družbo v celoti. Čeprav je poudarek na gospodarstvu, bom kot človek druge stroke poskušal razumeti problematiko odzunaj in odgovoriti na zastavljeno vprašanje. Opogumlja me okoliščina, da so organizatorji posveta cno redkih, če ne edino združenje ekonomistov pri

nas, ki v razpravljanje vključujejo mejna področja stroke, kar spodbuja sodelovanje in omogoča interdisciplinarni dialog.

Ekonomika kot posebna veda ali kompleks ved, ki raziskujejo gospodarske pojave, je široka, razčlenjena znanost z razvejana raziskovalno metodologijo. Po svoji naravi in predmetu je bližja eksaktnim oz. naravoslovnim kot humanističnim vedam in zakonitosti teh ved jo v marsičem utemeljujejo. Za naravoslovne vede pa je znano, da so podvržene hitremu razvoju, kar pomeni, da postaja včeraj veljavno že danes zastarelo in neuporabno. Ta neizprosna, kruta logika stvari, značilna za preučevanje gospodarstva kot za gospodarstvo samo in za mnoga druga področja družbe, pogojuje tudi napredek človeštva, pojem, ki se kot tema prvič pojavlja na naših posvetovanjih. Napredek, ki je v bistvu sinonim za kakovost, odličnost, mojstrstvo.

Kakovost je že nekaj časa moto tehniškega, socialnega, družbenega in kulturnega dogajanja v svetu. Kakovost, ki pomeni izumitev novega, boljšega, naprednejšega, kakovost, kot dosežek ustvarjalnosti. In ustvarjalnost danes vedno bolj stopa v ospredje, v areno življenja. Naš čas se utemeljuje prav v ustvarjalnosti in iz nje dobiva motivacijo, saj je človek ustvarjalno bitje, ki mu šele ustvarjalnost daje pravo vrednost, pravi smisel. Zato se uveljavlja povsod in na različne načine, v vseh dejavnostih, od najbolj preprostih do najvišjih, najbolj zapletenih. Navsezadnje gre za nov, za ustvarjalen odnos do dela.

Zmotno je misliti, da je težnja po kakovosti in s tem povezani odličnosti značilnost šele našega časa. Težnja ima globoke korenine v zgodovini Evrope od razsvetljenstva naprej, motivacijo pa ima kakovost v napredku. Vera v napredek je gibalno zgodovine novega veka in nikoli ni bila sama sebi namen. Spremljajo in spodbujajo jo naravoslovne vede in nanje vezana pričakovanja, da je mogoče vsa vprašanja sveta pojasniti z razumom. Napredek pomeni torej spreminjanje neznanega v bolj znano, nepopolnega v bolj popolno, v bolj kakovostno. Ker pa je ustvarjalnost mogoča in uspešna le v svobodi, brez zunanjih in notranjih zavor, je tudi ideja napredka v največji možni meri uresničljiva v demokratični družbi, ki človeka osvobaja družbenih, političnih in vsakršnih omejitev.

Iz povedanega izhaja, da je ideja napredka v evropski zgodovini vsesplošna, v pravem pomenu družbeni pojav in se uresničuje v vseh območjih naše stvarnosti. In kakšen je znanstveno-tehniški napredek, neposredno vključen v gospodarstvo? O tem ni enotnih pogledov, čeprav so razglabljali o vprašanju pomembni filozofi in sociologi – Karl Raimond Popper, Thomas Samuel Kuhn, Jürgen Habermas. Najbolj splošna in hkrati sprejemljiva bi bila še ugotovitev, da napredek v tehniki pomeni količinsko in kakovostno širjenje teoretskega znanja in uporabo znanja v gospodarstvu. Vendar se v znanstvenem napredku in njegovem vrednotenju skrivajo nevarnosti, na katere znanost kot najvišja manifestacija človekovega razuma že postaja pozorna, kajti sama vera v napredek, vera v tehniške možnosti za obvladovanje narave se je izkazala za nezadostno. Pripeljala je do enostranskega, zgolj količinskega vrednotenja napredka, osredotočila se je na obvladovanje narave in ni upoštevala njenega izkoriščanja. Od odkritja zakona o entropiji v 19. stoletju se vedno bolj uveljavlja prepričanje, da vsako poseganje v naravo nenadomestljivo uničuje njeno energijo, njeno materijo. Poseganja v naravo – ugotavljajo teoretiki znanosti – so ireverzibilna, taka da ne vzpostavljajo več prvotnega stanja v njej. Zato smo dolžni, da kar najbolj upočasnimo proces obvladovanja oz. izkoriščanja narave ali ga vsaj strogo nadzorujemo. V nasprotnem primeru se izpostavljam nepredvidljivim, morda že v bližnji prihodnosti usodnim posledicam, tembolj, ker na zavest človeštva neusmiljeno pritiska demografska problematika, eksplozivno večanje prebivalstva na zemlji in z njim zvezano vprašanje virov za preživetje že čez nekaj desetletij. V ta namen se je izoblikovala posebna veda, ki preučuje obstoj človeštva v bližnji prihodnosti. Pri nas deluje v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti “odbor za trajnostni razvoj”.

Za drugi, gospodarstvu komplementarni temelj družbe velja kultura. Gospodarstvo in kultura – ta tema je bila že navzoča na Forumih odličnosti in mojstrstva, tako tudi letos, če pod “drugimi deli naše družbe”, kot piše v naslovu posvetovanja, razumemo kulturo. Oba nosilna temelja naše civilizacije sta pomembna že zato, ker vsak posebej in oba skupaj razkrivata razvitost oz. nerazvitost družbe kot celote. Gospodarstvo navadno

označujemo silno preprosto, skoraj shematično kot dejavnost, ki snovi in predmete iz narave preblikuje v izdelke, namenjene človeku. Način oblikovanja je seveda odvisen od vsakokratne tehnike in tehnologije. Medtem pa kulturo opredeljujemo kot človekovo intelektualno dejavnost, kot oblikovanje vrednot in sistemov vrednot, skozi katere si razlagamo zgodovino in sedanost in svojo vlogo v njej. Da sodijo med take vrednote jezik, umetnosti, religija ni dvoma in v teh pojavnih oblikah kulture ni težko odkriti stičnih točk z gospodarstvom v širšem smislu, kot tudi ne težnje na obeh straneh po sodelovanju in sožitju. Posebej ne pri nizkoštevilnem narodu, kot je slovenski, saj je bila močna kulturna tradicija na Dolenjskem od 16. stoletja dalje, ki jo pogosto izpostavljajo Forumi odličnosti in mojstrstva, pomembna za vso Slovenijo. V primerjavi s tehniškimi ali naravoslovnimi vedami, iz katerih črpa pobude gospodarstvo, je za kulturo in njene dosežke značilno, da so trajnostni. Kakovost, estetska in vsebinsko sporočilna, je merilo vrednosti v kulturi in čeprav v umetnostih že nekaj časa prevladuje načelo inovacije, nas visoko kakovostne likovne stvaritve, glasba in književnost starejših obdobj privlačujejo tako intenzivno kot dela sodobne umetnosti. Posebno naklonjenost jugovzhodne Slovenije do kulture in umetnosti je po vsem tem razumeti ne samo iz dolgotrajne tradicije, temveč tudi iz narave umetnosti, ki bolj uspešno kljubuje času kot hitro minljivi tehniški izumi in odkritja. Sožitje slovenskega gospodarstva z drugimi deli naše družbe je ne nazadnje naša nujnost, naš imperativ, utemeljen v interesu nacionalne integritete. Gre za ohranitev in razvijanje narodne samobitnosti. Samo pokončna, v vseh legah, v vseh segmentih čvrsta slovenska država se bo mogla kot samosvoj akord pridružiti mnogoglasni združeni Evropi in ostati v njej neodvisna.